

כפרת אהרון וכפרת העם

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לָךְ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקָּרֵב לְפָנַי ה': וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה ... וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה': (ויקרא פרק ט).¹

מסכת יומא דף מד עמוד א

"וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל" (ויקרא טז יז) - כפרתו קודמת לכפרת ביתו, כפרת ביתו קודמת לכפרת אחיו הכהנים, וכפרת אחיו הכהנים קודמת לכפרת כל קהל ישראל.²

ספרא שמיני פרשה א ד"ה ויהי ביום

"ויאמר אל אהרון קח לך עגל בן בקר לחטאת" (ויקרא ט ב) - מלמד שאמר לו משה לאהרון: אהרון אחי, אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך, צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן. שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש שמא ישנאך בביאתך למקדש.³

ושמא תאמר: אין צריך כפרה אלא אני!! והלא אף ישראל צריכים כפרה! שנאמר: "ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת!! וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרון? אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחילה: "וישחטו שעיר עזים" (בראשית לו לא), ויש בידכם בסוף: "עשו להם עגל מסכה" (שמות לב ח) - יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל.⁵

¹ אלה הפסוקים הפותחים את "היום השמיני" הוא עפ"י מסורת חז"ל (סדר עולם רבה פרק ז), א' בניסן, יום הקמת המשכן, יום א בשבוע, שיאם של ימי המילואים, חניכת אהרון ובניו, שהחלה בכג באדר. היום בו גם הקריב נחשון בן עמינדב את קרבן הנשיאים הראשון. "אותו יום נטל עשר עטרות" (מסכת שבת דף פז עמוד ב). (ויש מסורת אחרת שימי המילואים החלו בא' בניסן והיום השמיני הוא ח' בניסן, מגילת תענית ואחרים). ואם נחזור למקרא, בהמשך שם יש קריאה נוספת לאהרון להתקרב את הקודש ולהתחיל בסדר העבודה של יום מיוחד זה: "ויאמר משה אל אהרון קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עלתך וכפר בעדך ובקע העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם כאשר צוה ה'".

² וכפי שמובא גם בספרא אחרי מות פרשה ד על פסוק כד בהמשך פרק טז שם: "ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם וכיפר בעדו ובעד ביתו ובעד העם - עולתו קודמת לעולת העם וכפרתו קודמת לכפרת העם". זה הסדר המתאר את עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים: הכהן הגדול מכפר בעד עצמו ובעד ביתו תחילה, לאחר מכן בעד הכהנים המשמשים בקודש ורק אז הוא יכול לכפר בעד כל קהל ישראל. ואגב, איפה הלוויים? מחד גיסא הלוויים הם כפרה לישראל (במדבר ח יט, ומדרש אגדה בובר על הפסוק) ומאידך גיסא, בתהליך של יום הכיפורים הם חלק מ"קהל ישראל" ("הושוו כולן לכפרה אחת", יומא סא ע"א). ואנחנו נרצה להראות שסדר כפרה זה יסודו בפרשתנו והיום השמיני לחנוכת המשכן ליום העשירי הוא יום הכיפורים ומשמש בסיס לו.

³ על נושא נתינה לפיו של השטן כבר דנו בדברינו [פיו של שטן](#) בפרשה זו בשנה האחרת. כאן נרצה להתמקד באזכור חטא העגל, ביום השמיני דווקא, בעת חניכת אהרון הסופית. ראה בהמשך המדרש שם איך אהרון מתיירא מלגשת אל הקודש בשל חטא העגל: "קרב אל המזבח ... היה אהרון רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתיירא ממנו. וא"ל משה: אחי, לא ממה שאתה מתיירא ממנו, הגיס דעתך וקרב אליו. לכך נאמר: קרב אל המזבח". מעשה העגל, תבנית השור, עומדים כל העת לנגד עיניו של אהרון ואינם נותנים לו מנוח. השטן מרקד מבין כתפיו של תבנית השור ולא בכדי מפחד אהרון להתקרב את המזבח ולהיכנס לעבודת הקודש. ראה פירוש רמב"ן לפרק ט פסוקים ז-ח בפרשתנו: "... היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו ... והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו". ראה עוד פירוש אברבנאל לשמות כט א: "והנה הש"י ראה והביט שהיה עתיד אהרון להיות נתפש בעון ההוא ושלא יעשה אותו בכוונה וביד רמה, כי אם בתום לבבו ובנקיון כפיו. ולכן לא מנע ממנו העבודה הקדושה ההיא. אמנם צוה למשה שיעשה לאהרון שבעת ימי המילואים ושיקריב בעדו בכל יום פר בן בקר שהיה לרמז העגל. ויהיה זה חטאת אהרון וכפרת חטאתו אשר חטא". אברבנאל מנסה להקל בחטאו של אהרון, אבל מעלה בין השיטין את השאלה הקשה מדוע נבחר אהרון לכהונה הרמה אחרי חטא העגל, ומדגיש שלא עגל אחד הקריב אהרון אלא שמונה! כל שבעת ימי המילואים וביום השמיני.

⁴ במה היה קרבנם של בני ישראל גדול מזה של אהרון? האם שעיר עזים נחשב לגדול יותר מעגל בן בקר? או שמא סך כל הקרבנות שהביאו בני ישראל ביום השמיני, מרובה מזה של אהרון. ראה הפסוקים שם (ויקרא ט, ב-ד): "ויאמר אל אהרון קח לך עגל בן בקר לחטאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקָּרֵב לְפָנַי ה': וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: וְשׂוֹר וְאֵיל לְשִׁלְמִים לְזֶבַח לְפָנַי ה' וּמִנְחָה בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן וְכו'". ולא ראייתי מי מהמפרשים שעמד על נושא זה. עכ"פ, דברי אהרון (במדרש) "הדואג" לא להשכיח את חלקם של בני ישראל: "ושמא תאמר אין צריך כפרה אלא אני? והלא אף ישראל צריכים כפרה!" אינם מוסיפים לכבודו ומזכירים את דברי הצטדקותו בשמות לב כב-כד אחרי שמשה מוכיח אותו על שעשה את העגל. לפיכך, יש שמגיהים חלק זה ומסבירים שמשפט זה במדרש הם דברי משה.

⁵ סיום המדרש הוא ברור. יש כאן כפרה משלימה לעם ישראל ולאהרון, וכל אחד מהם מידה כנגד מידה. שעיר עזים כנגד שעיר עזים של חטא מכירת יוסף (לעם) ועגל כנגד עגל הזהב (לעם ולאהרון). ואולי יש כאן רעיון נוסף ומרחיק לכת. ביציאת מצרים נצטוו בני ישראל לשחוט צאן המסמל את אלהי מצרים. ראה שמות רבה טז ב: "משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם". כאן, באופן סימטרי ודומה, מצטוו אהרון (ואחריו בני ישראל כולם) לשחוט עגל (בן בקר), ובכך למשוך ידו סופית מעבודה זרה שעשה. רק אז יוכל לבוא אל הקודש פנימה ולחנוך את כהונתו. ראה דברינו [על כל פשעים תכסה אהבה](#) בפרשת צו.

כלי יקר ויקרא פרק ט פסוק ז

"וכפר בעדך ובעד העם". כפרתו של אהרן כפולה: אחת כנגד מה שחטא הוא, שנית מה שהחטיא גם את העם כמו שנאמר (שמות לב כא) כי הבאת עליו חטאה גדולה. אבל בכפרת העם לא נאמר כי אם "וכפר בעדס", כי המה תלוין בו והוא לא תלוי בהם. ועוד, שכפרת אהרן הוא בעצם כפרת העם, כי בזמן שמנהיגי ישראל מתוקנים אז כל העם מתוקנים וקלקולם הוא אשמת העם, כמו שנאמר: "אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם" (ויקרא ד ג), כי שגגת תלמוד עולה זדון. ובזמן שהוא חוטא גם בשגגה, אז שגגתו סיבה לאשמת העם שיאשמו גם במזיד. על כן כפרתו הוא כפרת כל העם.⁶

דבר אחר: "ובעד העם", קאי על קרבן העם. ומה שזכרו כאן אצל כפרתו, לומר לך שכפרת אהרן תלויה בכפרת העם, שאם יתכפר העם אז גם לך יש כפרה. אמנם אם לא יתכפר העם, אז גם לך אין כפרה ותקנה. כי כל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ואין מספיקים בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהיה הרב בגן עדן ותלמידו בגיהנום. לפיכך, אין לו כפרה כי אם בתנאי זה שיכפר גם בעד העם אשר החטיא.⁷

ויקרא פרק י', פסוקים טז-יז

וְאֵת שְׁעֵיר הַחַטָּאת דָּרַשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהָיָה שֶׁרָף וַיִּקְצָף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר: מִדּוּעַ לֹא אֶכְלָתֶם אֶת הַחַטָּאת בְּמִקּוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא וְאֵתָּה נָתַן לְכֶם לְשֵׂאת אֶת עֹון הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי ה'.

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק א הלכה א

"שבעת ימים קודם ליום הכיפורים וכו' ", ר' בא בשם רבי יוחנן שמע לה מן הדא: "כאשר עשה ביום הזה" - אילו שבעת ימי המילואים. "צוה יי" - לדורות, "לעשות" - זה שעיר של יום הכיפורים. או אינו אלא שעיר ממשיך בקטע הבא בלשון אף חריפה יותר.

⁶ ראה פירוש אור החיים על הפסוק שמדגיש גם הוא את הכפרה ההדדית שבין אהרון (ובניו) והעם, אבל בלשון הרבה יותר רכה ואוהדת את אהרון: "וכפר בעדך ובעד העם. משמע כי כפרת אהרן נוגעת גם לעם. והטעם הוא לצד כי חטא אהרן ישראל היו לו סיבה לחטוא שאמרו לו (תשא לב א) קום עשה לנו וגו', וכל עוד שלא נתכפר אהרן ישנו החטא לעושהו ולמסבב עושהו. ואחר שנתכפר, נתכפרו שניהם. לזה אמר לו: וכפר בעדך ובעד העם". אבל כלי יקר יטען כנגדו שאין כאן 'כוחות שקולים' והאחריות המרבית רובצת על אהרן כמנהיג, שאם הוא מתוקן הם מתוקנים ואם הוא מקולקל, הוא אשמת העם. בני ישראל יכולים להיתלות באהרון, אבל הוא לא יכול להיתלות בהם. לא בכדי ולא רק כשלב מכין, כפרתו קודמת לכפרתם. ופירוש כלי יקר ממשך בקטע הבא בלשון אף חריפה יותר.

⁷ לא בכדי חושש אהרון מכל התהליך. כפרתו כן תלויה בכפרת העם, אבל לא כתירוץ וצידוק, אלא כאחריות כוללת. אהרון צריך להתכפר ראשון, להתמודד עם "תבנית השור" והשטן שמרדק כנגדו ולעשות תשובה, לא רק כמי שחטא, כמנהיג חלש שלא עמד בפרץ (ראה פירוש רש"י לויקרא ט ב על חולשת מנהיגותו של אהרון), אלא של מי שהחטיא את הרבים. ראה דברי המשנה במסכת אבות פרק ה משנה יח על המחטיא את הרבים שאין מספיקין בידו לעשות תשובה (וכן ברמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה י, פרק ד הלכה א ומקורות רבים נוספים). ואחרי כל זה, גם אם יספיק לעשות תשובה, אם חו"ח משהו בתהליך כולו לא יושלם, אם משהו בכפרת העם לא יהיה כשורה, גם חטאו שלו לא כופר. אין מצב שהרב יהיה בגן עדן והתלמיד בגיהנום (ראה מקור הביטוי, רק בהפוך שלא יהא הרב בגיהנום ותלמידו בגן עדן, בגמרא יומא פז ע"ב). ראה עוד בספרא שמיני פרשה א (מובא בהרחבה בפירוש אור החיים, ויקרא פרק ט פסוק כב) את צערו של אהרון כשהוא רואה שהאש לא יורדת מהשמים והתהליך לא הושלם: "כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל, היה עומד אהרן ומצטער. אמר: יודע אני שכעס עלי המקום. בשבילי לא ירדה שכינה לישראל. כך עשה לי משה אחי שנכנסתי ונתביישתי ולא ירדה שכינה לישראל". אהרון כועס על משה שהכניס אותו לכל עניין הכהונה שמחייבת כפרה שלימה וזו לא באה.

⁸ ראה פירוש חזקוני שהפסוק הוא שלא אכלו את שעיר החטאת של העם. רש"י, רשב"ם, ספורנו ואחרים אומרים שכן אכלו את שעיר החטאת של העם, רק לא את זה של ראש חודש. שזו שיטת חז"ל בגמרא זבחים קא ע"ב. נראה שבמחלוקת "קטנה" זו מקופל עולם ומלואו. לשיטת חזקוני ופשוט המקרא, כעסו של משה איננו רק על העניין ההלכתי ששרפו את החטאת במקום לאכול אותה (נושא שבסוף משה הודה לאהרון שצדק, ראה ויקרא רבה ויקרא רבה יג א: "הוציא כרוז לכל המחנה ואמר אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי בא ולמד ל", ראה דבריו לא שמעתי, שכחתי טעיתי בפרשה זו), אלא על כך שכפרת העם לא הושלמה! בניו של אהרון מתו כחלק מעונשו על מעשה העגל (ויקרא רבה ז א ובעקבותיו מדרשים ופרשנים רבים), וכעת הוא אונן ואינו יכול להשלים את תהליך הכפרה באכילת חטאת העם! ואם נחבר לכן את דברי כלי יקר לעיל, גם כפרת אהרון עצמו לא הושלמה משום שהיא תלויה בכפרת העם! גם לשיטת רש"י וסיעתו, העם נשאר ללא כפרה על חטא מכירת יוסף, שזהו שעיר החטאת שמביאים בכל ראש חודש ומועד (רמב"ם מורה נבוכים חלק ג פרק מו, במדבר רבה יד ה, רש"י במדבר ז כב ועוד). אבל נראה שלשיטת חזקוני ובפרט בחיבור עם כלי יקר לעיל, הדברים קשים שבעתיים וכעסו של משה מקבל ממד חדש ועוצמתי בהרבה הקשור לכל תהליך חניכת המשכן. חטא העגל נשאר לדורות (ירושלמי תענית ד ה) וכך גם חטא מכירת יוסף. חנוכת המשכן לא הייתה כפרה מושלמת ויש צורך בכפרה חוזרת בכל שנה ושנה, היא כפרת יום הכיפורים.

⁹ המשנה הפותחת את מסכת יומא: "שבעת ימים קודם ליום הכיפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין וכו'".

של ראש חודש? אמר רבי בא: "לכפר עליכם" - כפרה שהיא כזו. מה זו כפרת אהרן עצמו, כפרת בנים עצמן. אף זו, כפרת אהרן עצמו, כפרת בנים עצמן.¹⁰

ספרא צו - מכילתא דמילואים פרשה א

"וישחט ויקח משה מן הדם" - כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה. הוא היה שוחט, הוא היה זורק, הוא היה מְזַה, הוא היה מחטא, הוא היה יוצק, הוא היה מכפר. לכך נאמר: "וישחט ויקח משה". משל למה הדבר דומה? לבת מלכים שנישאת כשהיא קטנה, ופסקו עם אִמָּה שתהא משמשת עד שעה שתלמוד בְּתָהּ. אף כך אהרן, תחילה היה לוי, שנאמר: "הלא אהרן אחיך הלוי". כשנבחר להיות כהן גדול, אמר לו הקב"ה למשה: אתה תשמשני עד שילמוד אהרן. היה משה שוחט ואהרן רואה אותו זורק ואהרן רואה אותו, מזה ורואה אותו, מחטא ורואה אותו, יוצק ורואה אותו, מכפר ורואה אותו.¹¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: הבטחנו לדון בקשר שבין היום השמיני ליום העשירי, בין ימי המילואים וחניכת אהרן ובניו וביום יום הכיפורים שנה בשנה, ונראה שנגענו בו רק אגב אורחא (כי התמקדנו בקשר בין כפרת אהרן וכפרת העם). וטוב שכן, כי בנושא זה כבר האריכו טובים ממנו, ראה [ישראל קנוהל ושלמה נאה, מילואים וכיפורים, תרביץ כרך סב חוברת א תשרי-כסלו תשנ"ג](#).

מים אחרונים 2: בהמשך להערה 8 לעיל על חטא מכירת יוסף שנשאר לדורות בשל שעיר החטאת שלא נאכל משום אוננות אהרן אלעזר ואיתמר, יש לשוב למדרש על מה חרב בית ראשון ובית שני: ראשון – על שלוש העבירות הקשות של ייהרג ואל יעבור: "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים ... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים" (יומא ט ע"א, ראה המקבילה בירושלמי יומא פרק א הלכה ג). מכאן, ששנאת חנם חמורה מעבודה זרה כפי שגם מצאנו במסכת כלה רבתי פרק ה הלכה א: "שאני שנאת חנם דחמיר טפי מעבודה זרה". ולפי דברינו, עוון העגל שהוא חטא עבודה זרה נמחל ביום השמיני, אבל לא חטא שנאת חנם שמקורו בסיפור יוסף ואחיו ונמשך לאורך דורות.

¹⁰ היום השמיני (לחנוכת המשכן) הוא הבסיס ליום העשירי (יום הכיפורים בכל שנה ושנה), הן במבנה והן בתכנים וסדר העבודה. שים לב לשימוש שהירושלמי עושה לפסוק: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם" (ויקרא ח לד) – הפסוק החותם את פרשת צו, את תיאור שבעת ימי המילואים, ומשמש מעין מבוא לפרשתנו המתארת את מעשה היום השמיני. חציו הראשון של הפסוק: "כאשר עשה ביום הזה" מדבר על ימי המילואים בחנוכת המשכן ואילו חציו השני: "ציווה ה' לעשות לכפר עליכם" הוא לדורות, ליום הכיפורים שבכל שנה ושנה. וגם בחצי הראשון, יש רמז של קשר עם המשנה הפותחת את מסכת יומא: "שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין וכו'". וכמו שבחנוכת המשכן יש כפרת אהרן ויש כפרת בנים (הכוונה היא לכלל ישראל, ראה פרשני הירושלמי על אתר), כך גם ביום הכיפורים: כפרת אהרן עצמו וכפרת בנים עצמם.

¹¹ משה שאמר בסנה: "הנני – הנני למלוכה הנני למלוכה" (שמות רבה סוף פרשה ב), נדחה מפני אהרן: "שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן אחיך" (שם), "ובמקום גדולים אל תעמוד" (בראשית רבה נה ו). ראה דברינו [אל תקרב הלום](#) בפרשת תצווה. אבל כאן, עדיין משה הוא זה שחונך את אהרן ומלמד אותו סדרי עבודת המקדש כל שבעת ימי המילואים. נראה שיש כאן הקבלה נוספת לעבודת יום הכיפורים בדמות זקני בית הדין שהיו חונכים את הכהן הגדול כל שבעת הימים קודם יום הכיפורים ומרגילים אותו בעבודת היום הקדוש (ראה יומא פרק א משניות א-ג, רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק א הלכה ה). ובשניהם, יש לחונך אחריות ולעיתים אולי גם מקום לכעוס.